

Erich Heintel, *Gesammelte Abhandlungen* Bde. 3-4 (= Zur Theologie und Religionsphilosophie I-II). Stuttgart-Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog Verlag, 1995, 456+440 σελίδες.

Σε αυτούς τους δύο τόμους περιλαμβάνονται μελέτες, τις οποίες είχε δημοσιεύσει παλαιότερα ο αυστριακός φιλόσοφος Erich Heintel είτε αυτοτελώς είτε σε ειδικά περιοδικά και σε συλλογικούς τόμους και έχουν γίνει δυσεύρετες και πολύτιμες για τη συστηματική φιλοσοφία. Σε διεξοδικά και σε συντομότερα δοκίμια καθώς και σε βιβλιοκρισίες εξετάζονται διάφορες όψεις του «εσχάτου νοήματος», το οποίο κατά τον συγγραφέα είτε ως ερώτημα περί αρχών είτε ως ερώτημα περί Θεού απασχολεί τη φιλοσοφία από την εποχή των Προσωκρατικών έως σήμερα. Ο πλούτος των θεμάτων και η αναλυτική διεξόδυση χαρακτηρίζουν όλες τις μελέτες. Μιά διεξοδική παρουσίαση όλων των μελετών δεν είναι εδώ δυνατή και η επιλογή ορισμένων μελετών θα αδικούσε τις υπόλοιπες. Γι' αυτό θα προτιμήσω να παρουσιάσω με συντομία τις κυριότερες θέσεις του συγγραφέα, οι οποίες αποτελούν και μία πρόταση για τη σπουδαιότητα και για τα όρια της φιλοσοφικής πρόσβασης στο περιεχόμενο της χριστιανικής πίστης.

Ο Erich Heintel δεν υιοθετεί την ευθεία αναφορά στο ερώτημα περί Θεού, αλλά ξεκινάει από τον προσδιορισμό του ανθρώπου σύμφωνα με μία υπερβατολογική ερμηνεία του νοήματος των ερωτημάτων του Kant «Τί μπορώ να γνωρίσω; Τί οφείλω να πράξω; Τί επιτρέπεται να ελπίζω; Τί είναι ο άνθρωπος;». Αυτά τα ερωτήματα θεωρούνται αντιστοίχως ως ερώτημα για το νόημα της γνώσης, ως ερώτημα για το νόημα της ηθικότητας, ως ερώτημα για το νόημα της πίστης, ως ερώτημα για το νόημα της ανθρωπίνης ύπαρξης. Κατά την αναζήτηση της τάξης αυτών των νοημάτων και κατά τον προσδιορισμό του εσχάτου νοήματος δεν μπορεί πλέον να συμβάλει η πρώτη φιλοσοφία ως θεολογία, αφενός διότι αυτή ως μεταφυσική της ουσίας έχει ανααιρεθεί από τον Kant και αφετέρου διότι η χριστιανική αντίληψη περί Θεού υπερβαίνει τις προϋποθέσεις της αριστοτελικής θεολογίας. Ενώπιον αυτών των δεδομένων ο Erich Heintel αναλαμβάνει να αναλύσει όχι το ζήτημα της ταυτότητας αλλά το ζήτημα των διαφορών, και συγχρόνως να ασκήσει κριτική στις απόψεις περί της αναλογίας. Οπωσδήποτε η κριτική της αριστοτελικής οντολογίας δεν αρκεί, αλλά απαιτούνται η κριτική της γλώσσας - των διεξοδικών λόγων που προβάλλουν την απαίτηση νοήματος- και η επανεξέταση της ανθρωπίνης γνώσης περί Θεού. Ο Erich

Heintel καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η πρώτη φιλοσοφία είναι απαραίτητη στη «δική μας εποχή του νοείν», ότι αυτή μπορεί να προκύψει από εκείνη τη φιλοσοφία της συμφιλίωσης πίστης και γνώσης, την οποία ανέπτυξε ο γερμανικός ιδεαλισμός, και ότι απκλιτείται επαναζέταση των ιδεαλιστικών προτάσεων για τη σχέση φιλοσοφίας και θρησκείας.

Ωστόσο ο Erich Heintel ονομάζει τη δική του φιλοσοφία «θεμελιώδη φιλοσοφία» και όχι πρώτη φιλοσοφία και ακολουθεί ρητώς την υπερβιολογική προγραφή του Kant εις βάρος της ορθολογικής θεολογίας. Συγχρόνως ο Erich Heintel απέχει τόσο από τη φιλοσοφική αναδιάταξη του περιεχομένου της χριστιανικής πίστης όσο και από τη διαμόρφωση ενός συστήματος ως εναλλακτικής ή επικουρικής πρότασης προς την εκκλησιαστική δογματική, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις δικτυώνει απόψεις για ορισμένα θέματα δογματικής. Ο Erich Heintel είναι Λουθηρανός και τονίζει την αποκάλυψη ως περιεχόμενο της χριστιανικής πίστης, χωρίς να υπεισέρχεται σε δογματικές έριδες, αντιθέτως μάλιστα υπογραμμίζει τη φιλία εντός της κοινότητας της χριστιανικής πίστης. Η σφής διάκριση μεταξύ αποκάλυψης και φιλοσοφίας, μεταξύ επιχειρήματος και γεγονότος, μεταξύ υπαρξιακής επιλογής και ορίων της θεωρητικής γνώσης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η θεμελιώδης φιλοσοφία δεν μπορεί να «απορροφήσει» τη χριστιανική αποκάλυψη. Κατά τον Heintel αυτή ήταν η «εσφαλμένη» λύση του Hegel, ενώ ο Kant με την κριτική στην ορθολογική θεολογία και με την ένταξη του ερωτήματος περί Θεού στην αρμοδιότητα του πρακτικού λόγου κατέδειξε μεν την αναρμοδιότητα του θεωρητικού λόγου, αλλά παρά ταύτα εξάρτησε το νόημα της πίστης από το νόημα της ηθικότητας. Ενώ όμως ο Heintel δικαιολογεί τόσο την κριτική του Schelling στη λογική «απορρόφηση» της θρησκείας, στην οποία είχε καταλήξει ο Hegel, όσο και την κριτική του Fichte στη διδασκαλία του Kant περί των αιτημάτων του πρακτικού λόγου, δεν δέχεται ότι αυτοί οι φιλόσοφοι προσφέρουν και την τελική λύση του προβλήματος.

Ωστόσο ο Heintel δεν ανακαλεί την κριτική του Kant στην ορθολογική θεολογία, δεν θέλει να ανατρέξει στην ασφάλεια των θεολογικών συστημάτων του μεσαιώνα, δεν έχει ως στόχο την αποδιάρθρωση ή τη βελτίωση της εκκλησιαστικής δογματικής. Ο «Θεός χωρίς ιδιότητες» των ντεϊστών και των θειστών, ο οποίος απαλλάσσει από την ανάγκη της ομολογιακής δέσμευσης, ο ασαφής θεός της φιλοσοφικής θεολογίας του Weischedel, οι απρόσωποι θεοί και ο μυστηριώδης θεός της αρχαϊζουσας μυθολογίας του Heidegger απορρίπτονται. Η υπερβιολογική αναζήτηση του Erich Heintel κινείται μεταξύ της ελευθερίας ενός χριστιανού ανθρώπου, την οποία προβάλλει ο Λούθηρος, και της χριστιανικής ύπαρξης, την οποία εξετάζει η φιλοσοφία του διχλόγου του Ferdinand Ebner.

Ο Erich Heintel χαρακτηρίζει την απκίτηση νοήματος, την οποί προβάλλει η χριστιανική πίστη, ως «το ολικό πείραμα της πίστης». Μεταξύ της αποκάλυψης του Θεού και της αποδοχής της από τον άνθρωπο εντοπίζεται το εκ των προτέρων νόημα, το οποίο όμως αποκτάει ισχύ για την ανθρώπινη ύπαρξη, αν ενταχθεί στον ορίζοντα των κινήτρων της ζωής και κατανοηθεί ως εσχατολογική ακεραιώση της ελευθερίας του ανθρώπου. Βεβαίως ο Erich Heintel αναγνωρίζει ότι εναπόκειται στην ελευθερία του ανθρώπου να μην αποδεχθεί το ολικό πείραμα της πίστης και να περιορίσει την ύπαρξη του στο ενταύθα, αλλά τότε το τίμημα θα είναι η δικτατορία του νοήματος της αγάπης προς τον πλησίον και η νοηματική αποδυνάμωση σημαντικών στοιχείων της ανθρώπινης ζωής. Το ζήτημα δεν είναι η λογική αυστηρότητα υπέρ ή κατά της ύπαρξης του Θεού, καθόσον ο Kant έχει αναλύσει την αντινομική υφή του ερωτήματος περί Θεού, αλλά είναι η θέση της χριστιανικής πίστης μέσα στη ζωή της συγκεκριμένης ύπαρξης. Αυτή η ιδιοτυπία δεν θέτει τέραμα στην κριτική λειτουργία του φιλοσοφικού λόγου, διότι πέραν των πεποιθήσεων και αγαθών προθέσεων οι διεξοδικοί λόγοι συνεχίζουν να τίθενται υπό το φώς του κριτικού διαλόγου.

Χωρίς αμφιβολία οι φιλοσοφικές θέσεις του Erich Heintel για τη θεολογία και για τη φιλοσοφία της θρησκείας αποτελούν σημαντική συμβολή στη συστηματική θεώρηση της σχέσης πίστης και γνώσης «μετά τον διαφωτισμό». Ο Erich Heintel υποστηρίζει την οικειοποίηση του περιεχομένου της πίστης μετά νοήσεως αλλά χωρίς νοησιρχικές εξάρσεις και παραμένει στα όρια ενός πολιτισμικού κύκλου, ο οποίος διαθέτει τα δικά του στοιχεία πρακτικού προσανατολισμού και συνάμα διαθέτει και το στοιχείο της κριτικής αποδοχής της ζωντανής παράδοσης. Όταν στην εποχή μας η γνώση ταυτίζεται προς την επιστημονική γνώση και η ερμηνευτική γνώση παραμερίζεται, η φιλοσοφία πρέπει να επανεξετάσει τη σχέση γνώσης και ζωής. Ωστόσο, όπως προκύπτει και από τις συστηματικές αναλύσεις του Erich Heintel, η φιλοσοφία μπορεί να δικτυώσει επιχειρήματα υπέρ της αποδοχής της χριστιανικής πίστης, αλλά μετά την κριτική του Kant δεν μπορεί να θεμελιώσει την ορθολογική γνώση του απολύτου.

Γεωργία Αποστολοπούλου